

Gender v migraci – přenos zkušeností z Norska do České republiky

Doporučení z Norska

Sdružení pro integraci a migraci, o.p.s
Praha, září 2016

Z podpory Norských fondů získala nezisková organizace Sdružení pro integraci a migraci (SIMI) jedinečnou příležitost vyslat své zástupkyně na studijní cestu do Norska za tamějším partnerem SEIF Oslo a dalšími aktéry z oblasti migrace a azylu. Studijní cesta se specificky věnovala průřezové oblasti **gender v migraci**, tj. otázkám **rovnosti žen a mužů v souvislosti s migrací**.

K výběru tématu pro bilaterální setkání v Norsku nás vedl především aktuální stav a současně naše znepokojení nad tím, že v České republice stojí problematika postavení žen v migraci prozatím stranou zájmu státu a zůstává pořád značně podceňovaná, systémově nepodchycená. Je však na místě si uvědomit, že v naší zemi dnes žije **kolem 200 000 migrantek**, kterých stále přibývá a také se zde více trvale usazují nežli muži. Nicméně, tyto ženy se nacházejí v postavení ještě zranitelnějším ve srovnání s ženami z majoritní společnosti či muži z řad migrantů. Důvodů **vyšší zranitelnosti a zjevně nerovného postavení** je celá řada. Kromě genderových nerovností bývají migrantky navíc ohroženy diskriminací z důvodu rasy/etnického původu, národnosti či náboženství a časté pro tyto ženy je také **násobení diskriminačních důvodů**.

V SIMI při naší přímé práci s migrantkami a migranty dlouhodobě vnímáme popsané problémy těchto žen, proto se systematicky snažíme posilovat jejich práva a přispět k zlepšení jejich postavení v české společnosti, ať již srkze individuální poradenství či prosazování systémových a legislativních změn. V našich výzkumech a analýzách veřejných politik také monitorujeme úspěšnost jejich integrace či hledáme důvody, které jim v tom brání. Našimi stěžejními tématy ve vztahu k migrantkám jsou: [postavení a pracovní podmínky migrantek pracujících v českých domácnostech](#), [migrantky jakožto oběti domácího násilí](#), a [migrantky a ženy s migrační historií ve věku 50+](#).

Studijní cesta za experty do Norska tak měla poskytnout prostor pro navázání na dosavadní aktivity SIMI v oblasti genderu v migraci a především pak pro sdílení a přenos zkušeností a příkladů dobrých praxí v této oblasti z Norska do ČR a také pro další rozvoj bilaterální spolupráce s norskými subjekty. Během osobních setkání se zástupci různých norských aktérů se nám povedlo získat hlubší poznatky o norských politikách a nasbírat inspiraci pro nové strategie k rozvoji veřejné debaty o genderu v migraci v ČR a k prosazování intersekcionality oblastí rovnosti žen a mužů, migrace a integrace. Norsko zohledňuje **genderovou perspektivu v různých oblastech života migrantů** a uprchlíků - vzdělávání, zdraví, vytváření sociálních sítí, zapojení do majoritní společnosti, ochrana obětí domácího násilí, řízení o udělení mezinárodní ochrany či integrace uprchlíků a uprchlic.

Shromážděné informace teď chceme v podobě těchto doporučení předat dál a seznámit s nimi především české tvůrce politik či pracovníky pomáhajících profesí. Doporučení jsme po prvé představili během odborného [semináře Migrantky mezi ženami](#), který se uskutečnil dne 21. září v Praze za účasti pracovníků NNO, sociálních služeb a lokálních veřejných institucí. Věříme, že tímto materiálem přispějeme k otevřenějšímu vnímání potřeb migrantek i v českém prostředí.

1. Obecné informace o populaci migrantek v Norsku

Podle Norského statistického úřadu žilo na začátku roku 2016 v Norsku 698 600 migrantů a migrantek a 194 700 osob, které se narodily v Norsku rodičům jiné národnosti než norské. Dohromady tyto dvě skupiny tvoří 16 % obyvatel Norska. 55 % pochází z Evropy, 28 % z Asie, 12 % z Afriky, 3 % z jižní Ameriky a 1 % ze severní Ameriky. Většina migrantů a migrantek se soustřeďuje do velkých měst. Dle závěrů posledního sociodemografického výzkumu z roku 2011 tehdy tvořily migrantky 6,5 % ze všech žen v Norsku. Lze předpokládat, že v současné době je číslo o něco vyšší. Současné demografické a statistické výzkumy již nerozlišují procentní podíl jednotlivých pohlaví v rámci migrantské populace v zemi.

Migrantky v Norsku tvoří heterogenní skupinu. Pocházejí z různých sociálních, kulturních, náboženských, národnostních a etnických skupin, liší se ve stupni nejvyššího dosaženého vzdělání, v úspěšnosti integrace do majoritní společnosti či v zapojení se do vzdělávacího systému, pracovního trhu. Odlišná je i míra jejich zapojení v dobrovolnických, vzdělávacích nebo migrantských spolcích na lokální, národní či nadnárodní úrovni. Z dostupných dat obecně vyplývá, že migranti a migrantky, stejně tak jako obecně ženy a senioři a seniorky, patří mezi skupiny obyvatel, které ve společnosti musejí častěji čelit přímé a nepřímé diskriminaci (zejm. v otázkách bydlení, zaměstnání, vzdělání či zdravotní péče), předsudkům a sociální exkluzi, proto je pro ně obtížnější uspět a vést plnohodnotný a spokojený život.

Do roku 2008 dělil Norský statistický úřad migranty a migrantky na dvě základní skupiny, a to v závislosti na zemích původu dle jejich sociokulturní blízkosti s norskou majoritní společností: jednak na osoby pocházející z tzv. západních zemí (severní Amerika, země EU/EEA, Austrálie, Nový Zéland), a dále na ty, kteří přišli z jiných zemí (Afrika, Asie, evropské země mimo EU/EEA, jižní Amerika a Oceánie (mimo Austrálii a Nový Zéland)). Migrantky a migranti, kteří pocházejí z druhé skupiny se podle této úvahy děle a složitěji integrují do norské majoritní společnosti, a to právě kvůli odlišným sociálním a kulturním zvyklostem, s nimiž se musejí seznámit a postupně a dá se říci, že i obtížněji si je osvojit. Často také mají nižší příjmy a nižší vzdělání, a týká se to převážně žen. Je mezi nimi také zastoupeno vyšší procento nezaměstnaných osob a celkově čelí větší přímé i nepřímé diskriminaci a předsudkům ve srovnání s ostatními příchozími a zároveň i s majoritní společností.

Řada migrantek se potýká s adaptací na nové sociokulturní prostředí a obtížně přijímají sociální role, které se od žen v hostitelské společnosti očekávají a které jsou mnohdy v rozporu s jejich vlastními tradicemi a zvyklostmi. Většina z nich pochází z tzv. kolektivistických kultur, kde jsou potřeby skupiny upřednostňovány nad potřebami individuálními a důraz se klade na rodinné, širší příbuzenské, klanové/kmenové vazby a silnou soudržnost s vlastní komunitou, zatímco Norsko se řadí mezi země s tzv. individualistickou kulturou, kde se důraz klade na jednotlivce a nejbližší nukleární rodinu. Samozřejmě vždy neplatí, že osoba pocházející z kolektivistické kultury musí mít problémy se socializací a integrací do společnosti individualistické a naopak. Faktem však je, že v některých rodinách nejsou ženy podporovány a někdy je jim i bráněno v přejímání genderových vzorců majoritní norské společnosti, protože jsou v rozporu s tradiční představou o postavení žen ve společnosti země původu. Kulturní i mezigenerační rozpory tak spolu s jazykovou bariérou mohou u těchto migrantek vést k sociální izolaci, pocitům bezmocnosti a vyšší hladině stresu. Negativní důsledky ztráty sociálních vazeb a známého prostředí se jasně projevují u migrantek ve vyšším středním a seniorském věku – byl u nich zaznamenán vyšší výskyt deprese, úzkosti, psychosomatických onemocnění, pocitů osamělosti a izolace oproti zbytku populace.

2. Sociální zabezpečení, zdravotní péče, přístup k zaměstnání, bydlení, vzdělání v kontextu situace migrantek v Norsku

2.1. Zaměstnání a vzdělání

Norsko se řadí mezi státy s nejvyspělejší sociální politikou zahrnující inkluzi znevýhodněných osob, seniorů a dalších minoritních skupin vč. migrantů a migrantek. Zároveň klade značný důraz na genderovou rovnost ve všech oblastech společnosti. Mezi hlavní cíle státní politiky sociální inkluze patří rovné příležitosti pro všechny, prevence diskriminace a rasismu, odstranění rozdílů v životních podmínkách, přístupu k vzdělávání, zdravotní péči a participaci na pracovním trhu a společenském životě. Cílem integrace pak je, aby se migranti a migrantky stali rovnocennými osobami ve společnosti, s jasně vytvořeným pocitem sounáležitosti. Hlavním předpokladem pro dosažení těchto cílů je znalost norštiny a znalost kulturního a sociálního uspořádání norské společnosti.

Příklady dobré praxe

V roce 2003 byl schválen zákon upravující úvodní kurz (the Introductory Act, Introduksjonsloven), který s účinností od roku 2004 stanovil, že uprchlíci a uprchlice a osoby, kterým je garantováno povolení k pobytu z politických, humanitárních důvodů a důvodů sjednocení rodiny, mají právo na účast na dvouletém vstupním kurzu. Od novelizace v roce 2005 tento zákon stanoví, že **všichni dospělí migranti a dospělé migrantky ve věku 16 – 55 let ze zemí mimo EU, kteří dostali povolení k pobytu po 1. září 2005, mají právo, ale zároveň i povinnost docházet na kurz norštiny a kurzy norských sociálních a kulturních studií**. Musejí se tak povinně zúčastnit 250 hodin norštiny a 50 hodin norských reálií v jazyce, kterému rozumí, aby mohli požádat o trvalý pobyt. Účastníci a účastnice kurzů mohou požádat o prodloužení kurzů až na 3 000 hodin, přičemž tyto kurzy jsou pro většinu z nich zdarma. Za kurz musejí platit občané a občanky zemí EU, studenti a studentky, au-pair a pracovní migranti a migrantky ze zemí mimo EU s vízy, která neumožňují dlouhodobé usazení. Osoby starší 55 let mají právo tyto kurzy navštěvovat, ale již to pro ně není povinné. V roce 2011 byl počet povinných hodin strávených na kurzech navýšen na 550 hodin norštiny a 50 hodin norských reálií. Účast na těchto kurzech by měla účastníkům zvýšit šance na trhu práce a pomoci jim v začleňování se do norské majoritní společnosti.

V roce 2005 byl odstartován pilotní program Druhá šance (Ny Sjanse), skládající se z 27 dílčích projektů za účelem poskytnutí potřebné rekvalifikace dlouhodobě nezaměstnaným migrantům a migrantkám, závislým na dávkách sociální podpory, za účelem zvýšení jejich šancí na trhu práce. Podmínkou účasti v programu byly minimálně 2 roky pobytu v Norsku a zároveň pobírání dávek sociální podpory déle než 6 měsíců. Dá se říci, že takřka polovina migrantek pocházejících z rozvojových zemí nemá dokončené základní vzdělání. Ženy v domácnosti bez znalosti jazyka a možnosti kontaktů s majoritní společností se ocitají v izolaci a jsou pak často závislé na svých dětech jako tlumočnicích a zdrojích informací o hostitelské zemi. Norsko si podle všeho uvědomuje, jak důležité je poskytnout těmto ženám vzdělání a rekvalifikaci, aby se mohly aktivně zapojit na trhu práce a integrovat se do společnosti, proto se aktivně snaží zacílit na tuto skupinu žen speciální programy. V samotném programu *Druhá šance* tak od roku 2009 přibyla **nová cílová skupina: ženy v domácnosti, které nepobírají dávky sociální podpory a jsou na okraji zájmu na trhu práce, s nedostatečným vzdělání či kvalifikací**. Hned v prvním roce se programu zúčastnilo 445 žen (71 % všech účastníků), přičemž více než polovina všech účastníků a účastnic pocházela ze Somálska či Iráku. Součástí programu je i nabídka školky zdarma pro malé děti žen, které by se jinak nemohly kurzu účastnit, za účelem sladění kurzů s rodinným životem.

SDRUŽENÍ ASSOCIATION
PRO INTEGRACI FOR INTEGRATION
A MIGRACI AND MIGRATION

NADACE
OPEN SOCIETY FUND
PRAHA

V roce 2013 byl spuštěn akční plán *We need more competitive immigrants (Potřebujeme konkurenceschopnější migranty)* zaměřený na zlepšení postavení migrantů a migrantek na trhu práce. Plán zahrnuje 19 opatření zaměřených na: zlepšení podmínek pro uznávání vzdělání a kurzů ze zahraničí, povzbuzení státních i soukromých zaměstnavatelů k náboru více migrantů a migrantek, či zlepšení dostupnosti potřebných informací a poradenství pro migranty a migrantky, kteří si chtějí založit vlastní živnost.

Na zkušenosti z pilotního programu *Druhá šance (Ny Sjanse)* navázal Program pracovních příležitostí (Jobbsjansen), který funguje do současnosti. Zaměřuje se na všechny migranty a migrantky ve věku 18 až 55 let, kteří jsou dlouhodobě bez práce a nejsou zahrnuti v rekvalifikačním programu organizovaném norským ministerstvem práce a sociálních věcí. **Prioritní skupinou jsou i nadále ženy v domácnosti bez dávek sociální podpory.** Pro dokreslení situace lze zmínit, že např. v roce 2013 bylo odstartováno celkem 53 projektů, z čehož 32 bylo zaměřeno výlučně na migrantky. Výsledkem je, že 60 % účastníků a účastnic našlo po dokončení programu zaměstnání nebo začali studovat.

2.2. Zdravotní péče a sociální zabezpečení

Norsko jakožto silně profilovaný sociální stát garantuje kvalitní a dostupnou péči každému bez ohledu na jeho finanční situaci, sociální status, pohlaví, věk nebo etnický původ. Vláda je odpovědná za zajištění fungování mnoho-úrovňového modelu zdravotní a sociální péče a správu nemocnic na národní úrovni a lokální vlády mají naopak odpovědnost za statutární služby primární a dlouhodobé zdravotní péče, např. za různé druhy institucionální péče a domácí péče, včetně domácího ošetřování a úklidu v domácnosti.

S nárůstem počtu migrantů a migrantek v seniorském věku vyvstala v Norsku otázka, jak jim zajistit kvalitní, dostupnou a důstojnou péči, která by odpovídala jejich individuálním potřebám. Potřeby migrantek seniorek se totiž mohou diametrálně odlišovat od potřeb ostatních příchozích, v závislosti na zdravotním a psychickém stavu, popř. dle toho, zda mají v Norsku rodinu či přátele, kteří by se o ně mohli postarat nebo jsou odkázány zcela samy na sebe; velký vliv hraje dále i ne/znalost norského jazyka. Zároveň se liší i úroveň či způsob péče, kterou očekávají - odvíjí se od jejich vlastních tradic, kulturních a sociálních zvyklostí spojených s péčí o seniory v zemích jejich původu i od celé řady dalších okolností. Ve většině zemí původu (mimo okruh tzv. západních zemí) jsou starší lidé chováni v úctě a považuje se za samozřejmost, že se o ně jejich mladší příbuzní postarají. Mezigenerační solidarita je u přistěhovaleckých rodin silně zakořeněná.

Tento koncept péče o seniory ovšem naráží ve chvíli, kdy je již mladší generace plně integrována do majoritní společnosti, včetně žen, které chodí do zaměstnání nebo studují a na péči o starší rodiče či příbuzné nezbyvá tolik času. Většina starších migrantek, které vyžadují péči druhých, si přeje zůstat doma, v kruhu rodiny a ve své etnické komunitě, kde se cítí v bezpečí a spokojené a kde se také dokážou domluvit svým mateřským jazykem. Představa opuštění domova a přesunutí do institucionální péče v nich vyvolává pocity nejistoty, strachu a deprese. Zároveň si však uvědomují, že v prostředí hostitelské společnosti není prostor pro tradiční model péče o starší, který znají ze své země původu a cítí se být zátěží pro své příbuzné, což v nich ovšem umocňuje pocity deprese a zoufalství. Ve svém důsledku se tato problematika týká i majoritní společnosti, a i proto je v současné době v Norsku aktuální otázka, jak **nalézt rovnováhu mezi domácí péčí o seniory a institucionální péčí**, která by rodinám pomohla řešit složitou situaci. Souběžně vyvstávají otázky typu, jak uzpůsobit institucionální péči tak, aby více odpovídala kulturním a jazykovým potřebám heterogenní populace migrantů a migrantek v seniorském věku.

SDRUŽENÍ ASSOCIATION
PRO INTEGRACI FOR INTEGRATION
A MIGRACI AND MIGRATION

NADACE
OPEN SOCIETY FUND
PRAHA

Navrhovaná praktická řešení

Řešení se nabízí ve vytvoření spolupráce mezi zdravotnickým personálem a rodinou, individuální péče přizpůsobená právě s ohledem na gender, ale i na další specifika jako jsou zvyky a kulturní normy v oblasti jídla a soukromí či také možnost mluvit mateřským jazykem. Spolupráce mezi personálem a rodinou seniora či seniorky je klíčová, obzvláště v případech kdy tyto osoby neumějí norský, v navázání důvěry, zjištění informací o konkrétní osobě a jejich kulturních zvycích a společném rozhodování o postupu péče či léčby. Je také potřeba zlepšit distribuci informací o dostupné zdravotní péči a pečovatelské službě (domácí i institucionální) mezi migranty a migrantkami v jejich rodném jazyce a zajistit dostupné tlumočení ve zdravotnických a pečovatelských zařízeních.

Příklad dobré praxe

Touto problematikou se zabýval již v roce 2010 projekt Rovné zdravotnické služby (The Equity Health Services Project), který měl za cíl zajistit rovnocenné podmínky ve zdravotnických zařízeních v Oslu pro migrantky a migranty. V rozhlase tak byla vysílána různá zdravotní témata v několika jazycích cílových menšin i probíhal monitoring profesio-nálního tlumočení v oblasti zdravotní péče s možností v budoucnu zahájit tlumočnické služby pro zdravotnický personál. Projekt nabízel i vzdělávací kurz, zaměřený na práci zdravotníka v multikulturním prostředí pro profesionální zdravotníky.

3. Domácí násilí

Ze zkušenosti pomáhajících organizací v České republice a v Norsku je patrné, že problematika domácího násilí je u migrantů a migrantek stejně jako u většinové populace tématem relevantním. V mezinárodním měřítku patří Norsko mezi země, které v boji proti násilí mezi blízkými osobami ušly dlouhou cestu. I přesto však na národní úrovni násilí stále představuje problém, který se týká příliš velkého počtu jednotlivců i rodin. Přibližně 10 % ženské populace se stává obětí násilí mezi blízkými osobami. Za posledních deset let bylo svými stávajícími nebo bývalými partnery usmrceno 63 žen. V Norsku se až v 40 - 50 % případů domácího násilí jedná o situace, kdy si norský občan – násilník přivedl domů partnerku ze zahraničí. Ukazuje se, že **oběti domácího násilí z řad migrantek a migrantů čelí větším překážkám při snaze řešit svou situaci.**

Systémová a legislativní řešení

Norská vláda proto přijala řadu politických opatření na potlačení násilí, na zajištění pomoci a ochrany obětí, stíhání i budování kapacit v těch oblastech norské společnosti, které s oběťmi přijdou do styku, zejména policie a oficiální systém pomoci. Jedním z nejdůležitějších nástrojů v boji proti násilí mezi blízkými osobami je přijetí politických opatření ze strany šesti zainteresovaných ministerstev, uvedených v **Akčním plánu na období 2014 - 2017.**

Pokrokovým opatřením proti situaci v ČR je zejm. **zintenzivnění systematické policejní práce**, která získala přístup k novým nástrojům na ochranu obětí i při vyšetřování případů jako např. mobilní bezpečnostní alarmy, utajená adresa, nové jméno, soudní příkaz k omezení styku, vytvoření nové identity. Jedním z primárních opatření v policejní práci je jmenování koordinátorů případů násilí v rodině - policistů specializovaných na domácí násilí. Ti jsou zodpovědní za vlastní týmy a přistupují k obětem s lidským i profesionálním pochopením i znalostmi. Jako pracovní nástroj při policejní práci se velmi dobře osvědčil materiál *SARA (Spousal Assault Risk Assessment Guide – Průvodce vyhodnocením rizik útoku mezi manželi), tj. kontrolní seznam*, který pomáhá pracovníkům předpovídat pravděpodobnost výskytu domácího násilí. SARA nyní funguje v největších policejních okrscích v zemi. Zaměřuje se na osoby nejvíce ohrožené pohrůzkami násilí a nabízí rodinám úzkou spolupráci v podobě monitorovacích návštěv a rozhovorů s pachateli.

V souvislosti s vyhodnocováním rizik násilí pak disponuje zvláštní kompetencí norský imigrační úřad UDI, který může **odepřít udělení víza pro vstup do Norska osobě**, u které shledá, že by tato či její dítě z předchozího partnerství by byly na území Norska **vystaveny špatnému zacházení či vážnému zneužívání**. Před svým rozhodnutím může imigrační úřad požádat policii o stanovisko k chování osoby, se kterou se má žadatel či žadatelka o vízum slučovat. Toto stanovisko se může vztahovat i k norským občanům a lze o něj žádat, jen pokud zde existují vážné důvody či obavy z existence výše uvedeného rizika špatného zacházení či zneužívání. Počty takových případů se pohybují v jednotkách ročně.

Norská zkušenost navíc ukazuje, že je nutné odstranit nejen funkční, ale i legislativní bariéry, aby tento celospolečenský problém a jeho dopady byly oslabeny. Norská právní úprava prošla vývojem, který ukazuje, že je **pro ochranu obětí domácího násilí je nutné zakotvit právo získat nezávislý pobytový titul, což jim umožní z násilného vztahu odejít, přičemž pouze možnost získat tento titul na základě správního uvážení není dostatečná**. Norská legislativa se vyvíjela ze stavu, ve kterém je nyní ta česká, tedy neexistuje explicitní právní úprava řešící rozpad vztahu, na kterém závisí pobytové oprávnění oběti domácího násilí, většinou ženy. Nejdříve se do norského zákona o přistěhovalectví podařilo prosadit možnost získání nezávislého pobytového oprávnění na základě správního uvážení a následně bylo zakotveno obecné právo získat nezávislé pobytové oprávnění pro oběti násilí.

Účelem právní úpravy cizineckého zákona je zajistit, aby cizí státní příslušníci, kteří získají povolení k pobytu za účelem sloučení rodiny, nebyli ze strachu ze ztráty povolení k pobytu v Norsku nuceni setrvávat v manželství či společném soužití, ve kterém dochází k týrání jejich osoby či některého dítěte. **Není dán žádný požadavek na příčinnou souvislost mezi týráním a ukončením společného soužití či rozpadem manželství. Stejně tak není důležité, která strana iniciovala ukončení společného soužití či manželství.** Aplikace právní úpravy nevyžaduje, aby oběť domácího násilí podala trestní oznámení či jinak aktivně vystupovala vůči pachateli. Původně se tato právní úprava vztahovala pouze na ženy, dnes jsou jakožto oběti domácího násilí zákonem chráněni i muži, ať již v hetero- či homosexuálním svazku.

Nicméně, ze zkušeností norské nevládní organizace SEIF Oslo vyplývá, že **aplikační praxe potřebuje ještě mnohá zlepšení**. Třeba v případě, že trestní řízení proti násilníkovi neprobíhá, je pro oběť v složitě získat výše uvedené nezávislé pobytové oprávnění. Kromě vnitřních směrnic, které imigračnímu úředníkovi poskytují určité vodítko, je přiznání práva získat pobytové oprávnění závislé na posouzení důkazů, které jsou v řízení předloženy, obvykle bohužel v nedostatečné míře. Velkým problémem jsou případy psychického násilí a týrání či ekonomického násilí, kdy není možné doložit lékařské zprávy. Policie a imigrační úředníci stále postrádají dostatečné povědomí o různých podobách domácího násilí, přičemž násilníci čím dál tím víc využívají sofistikovanější formy násilí než fyzické útoky. Stávají se i případy, kdy orgány sociálně-právní ochrany dětí nerozeznají, že matka je obětí domácího násilí a tak dochází k odebrání dítěte či dětí z její péče. Zároveň přístup k odborné psychologické pomoci je omezený a finančně náročný, takže oběti k takové pomoci často nemají přístup.

Příklad dobré praxe

Důležitou roli při práci s oběťmi domácího násilí z řad migrantek a migrantů hraje *nezisková organizace SEIF Oslo*. Jejím hlavním cílem je zajišťovat obětem tu nejlepší možnou komplexní a koordinovanou pomoc a nezapomínat přitom na jejich traumatickou minulost a nejistou budoucnost. Úkolem organizace SEIF je tak koordinovat kontakt s různými oficiálními orgány, kterých je v jednotlivých případech zapotřebí, abych obětem zajistili co nejlepší možnou pomoc. V tomto ohledu představuje SEIF nezbytné doplnění veřejného systému pomoci. V případech domácího násilí SEIF uplatňuje svou základní pracovní metodu, kterou je poskytování informací, poradenství a praktické pomoci. K nejdůležitějším úkolům SEIF patří zajistit obětem bezpečné místo k životu, proto organizace spolupracuje s celou řadou azylových domů po celé zemi, které také monitoruje. SEIF se rovněž snaží zajistit těmto ženám potřebnou finanční jistotu, kdy sjednává pro své klientky schůzky se sociálními úřady a na tyto schůzky je doprovází. SEIF rovněž velmi dbá o zajištění zdravotní péče pro oběti v podobě kontaktování odborného zdravotnického personálu a v nezbytných případech pomáhá obětem v zajišťování právní pomoci (zejména v případech svěřených dětí do péče). Je-li také třeba udržovat kontakt s policií, pomáhá SEIF s hledáním vhodného právního zástupce. Při žádosti o samostatné povolení k pobytu pak SEIF, na základě svých zkušeností a znalostí, poskytuje žadatelkám a žadatelům veškeré potřebné poradenství a pomoc před podáním žádosti, v průběhu procesu i po jeho ukončení.

Doporučení pro ČR

Na základě analýzy legislativy ČR v oblasti cizineckého a azylového práva navrhuje následující legislativní opatření, která umožní obětem domácího násilí z řad migrantek snáze čelit násilí na nich páchaném:

- ***Zavést nezávislý pobytový titul pro oběti domácího násilí, které jsou pobytově závislé na pachateli násilí či které neplní či nemohou plnit účel pobytu jako důsledek domácího násilí.***
- ***Explicitně zakotvit nemožnost zrušení pobytu za účelem sloučení rodiny či víza za účelem sloučení rodiny v případě domácího násilí.***
- ***Explicitně zakotvit nemožnost odnětí azylu a doplňkové ochrany v případě zániku manželství či partnerství z důvodu domácího násilí.***

4. Řízení o mezinárodní ochranu a integrace uprchlíků

4.1. Zranitelné skupiny v řízení o udělení mezinárodní ochrany

Norská právní úprava řízení o udělení mezinárodní ochrany se v některých aspektech výrazně liší od české. Nicméně z hlediska postavení zranitelných skupin jsme v rámci studijní cesty identifikovali témata, která by mohla znamenat při jejich aplikaci v České republice **zvýšení ochrany některých zvláště zranitelných skupin a zlepšení spolupráce NNO a orgánů státní správy.**

Příklady dobré praxe

Norsko má dlouhodobější zkušenost s azylovým řízením oproti České republice a národnostní složení žadatelů a žadatelek je výrazně rozdílné. V posledních letech přicházejí především uprchlíci ze Somálska, Afghánistánu, Iráku a Sýrie a s tím jsou spojeny některé specifické kulturní a náboženské praktiky, které jsou v Norsko protizákonné a které lze hodnotit často jako genderově podmíněné násilí. Jedná se především o **ženskou obřízku a nucené sňatky** (ty se v menší míře týkají i chlapců). Norsko klade velký důraz v azylovém řízení na to, aby **žadatelé byli opakovaně informováni, že tyto praktiky jsou v Norsko trestným činem, a to už ve formě napomáhání.** V okamžiku podání žádosti o mezinárodní ochranu, jsou o této skutečnosti žadatelé ze strany správního orgánu informováni a následně v průběhu řízení se s touto informací setkávají opakovaně.

Každý žadatel o mezinárodní ochranu je v počátku řízení kontaktován nevládní organizací, která se s ním setká a vysvětlí mu průběh řízení, jeho postavení v řízení, práva a povinnosti a prostředky, jak se svých práv domáhat. Součástí je také podrobné vysvětlení právě problematiky mrzačení ženských pohlavních orgánů a nucených sňatků a podpis prohlášení, že o právní úpravě byli informováni. Tato služba poskytovaná neziskovou organizací, která se zaměřuje na právní poradenství žadatelům o mezinárodní ochranu, je financována ze státního rozpočtu. Právě skutečnost, že v počáteční fázi řízení je každý žadatel kontaktován neziskovou organizací, která má kapacitu věnovat rozhovoru dostatek času, umožňuje, že žadatelé jsou v řízení lépe orientováni, mají informace jak v řízení postupovat, včas uplatní informace, které jsou pro řízení důležité a zároveň to umožňuje včasnější identifikaci zranitelných osob např. osob ohrožených nedovolenými praktikami (např. ženské obřízky nebo nucené sňatky), či obětí násilí, obchodu s lidmi apod.

Doporučení pro ČR

- *Posílit spolupráci mezi správním orgánem, který vede řízení o mezinárodní ochraně s neziskovým sektorem a zajistit, aby každý žadatel byl v alespoň jednorázovém kontaktu s NNO poskytující právní poradenství v počáteční fázi řízení.*

4.2. Integrace uprchlíků

Integrace osob s mezinárodní ochranou je v Norsku výrazně odlišná od situace v České republice, proto je poměrně obtížné oba systémy porovnávat a přenášet konkrétní doporučení. Nicméně, oproti České republice je v Norsku klíčovým aktérem integrace obec či město, tedy **integrace osob s mezinárodní ochranou je organizována a zajišťována místní samosprávou a místními komunitami na lokální úrovni.** V České republice naopak od 1.1.2016, od účinnosti nového Státního integračního programu, nemají obce a místní komunity na integraci osob žádný významný vliv.

Příklad dobré praxe

SDRUŽENÍ ASSOCIATION
PRO INTEGRACI FOR INTEGRATION
A MIGRACI AND MIGRATION

NADACE
OPEN SOCIETY FUND
PRAHA

Norský systém spočívá v tom, že **osoby s udělenou mezinárodní ochranou jsou umísťovány do jednotlivých obcí na základě volných kapacit těchto obcí**. Obce jsou pak zodpovědné za zajištění základních potřeb těchto osob – tedy pomoc a podporu s bydlením, vybavením bytů, jazykovým vzděláváním, přístupem k lékařské péči, ke školní docházce dětí, podpora při hledání zaměstnání apod. Obce zaměstnávají sociální pracovníky, kteří klienty procesem integrace provádějí a podporují je. Uprchlíci tak nevyhledávají specifické služby určené pro ně, ale společně s ostatními obyvateli navštěvují místní úřady a řeší své záležitosti zde. Obec tak má poměrně dobré informace o tom, s jakými problémy se uprchlíci potýkají a také může snadněji řešit případné konflikty apod. Obce současně přispívají na koordinaci dobrovolníků z většinové společnosti, kteří se v rámci skupinových aktivit či jednotlivě zapojují do aktivního začleňování uprchlíků do místní společnosti. Role obcí je tedy v procesu integrace klíčová. V České republice je zatím předčasné hodnotit nový Státní integrační program, nicméně i Norská zkušenost ukazuje, že zapojení obcí je důležitým prvkem v procesu integrace uprchlíků.

5. Aktivity neziskových organizací v oblasti podpory migrantkám

5.1. Dobrovolnictví

Dobrovolnické organizace a dobrovolnické aktivity mají v Norsku dlouholetou tradici a zaujímají v norské společnosti významné postavení. Nabízejí další důležitý prostor k navazování sociálních kontaktů a rozšiřování sociálních sítí mimo prostor rodiny, přátel, kolegů z práce či studia atd. Tento prostor pro vytváření sociálních kontaktů je zvláště významný pro osoby, které z různých důvodů přišly o sociální kontakty a potřebují si vybudovat novou sociální síť.

Je jasné, že **migrantky a migranti** opuštěním své země ztrácejí své sociální kontakty a jistoty a v hostitelské zemi **si potřebují vybudovat nové sociální sítě včetně kontaktů s majoritní společností, aby se do ní mohli snadněji a rychleji integrovat**. Dobrovolnické organizace mohou sloužit k tomuto účelu zejména z počátku, při seznamování s hostitelskou zemí. V Norsku existují i dobrovolnické organizace založené samotnými migranty a migrantkami a stejně jako ostatní norské nezi jsou podporovány granty na lokální i národní úrovni. Zpravidla jsou zaměřeny na vytváření nejrůznějších integračních programů a na poskytování informací o hostitelské zemi nově příchozím, kteří nespádají pod výše uvedený tzv. *Introductory Act* a neúčastní se tedy úvodních kurzů norštiny (viz část 2 výše).

Dobrovolnické organizace sehrávají významnou úlohu zejména v integraci migrantů a migrantek v seniorském věku, kteří se hůře sžívají s novým kulturním prostředím a nezdědka jsou vystaveni jazykové bariéře při kontaktu s lidmi vně své komunity; je pro ně obtížné naučit se norštiny a často se ocitají v sociální izolaci. Tyto organizace je podporují v aktivním zapojení do produktivní sociální činnosti a při vytváření nových sociálních kontaktů, což příznivě ovlivňuje jejich zdravotní i psychický stav a zvyšuje kvalitu jejich života. Výzkum *The relationship between elderly immigrants and organisations* norského výzkumného institutu NOVA poukazuje na smysluplnost a význam organizací, které organizují široké spektrum aktivit pro starší migrantky a migranty (lekce norštiny, tradičního vaření, přednášky o zdraví a další společenské aktivity). Velký přínos mají tyto aktivity především pro starší migrantky, které tak mají příležitost vybudovat si sociální život i vně rodiny a domova a získat informace o dění ve společnosti. Z výzkumu však také vyšlo najevo, že tradiční humanitární a zájmové neziskové organizace se o tuto skupinu takřka nezajímají.

5.2. Podpora migrantek

Z úspěšně realizovaných aktivit neziskových organizací lze zmínit např. projekt, který v letech 1998-2000 realizovala humanitární **organizace *Norwegian's people aid***. Projekt byl zacílený na integraci migrantů a migrantek v seniorském centru v Grünerløkka v Oslu. Tři dny v týdnu se mohli lidé různých národností setkávat, procvičovat si norštinu, zlepšovat počítačovou gramotnost a navazovat nové kontakty. Z počátku se scházelo 10-15 žen z Indie a Pákistánu, aby si mohly popovídat. Postupem času se aktivity rozšířily o kurzy cvičení, zdravotně a výživy, kde ženám zároveň poskytovaly informace o diabetes a očkování. Na začátku projektu byly určeny kurzy IT gramotnosti pouze pro muže v urdštině, ale jak se ukázalo, projevíly o něj zájem zejména seniorky, proto se v průběhu realizace otevřel i speciální IT kurz pro migrantky. Ženy zapojené do těchto kurzů deklarovaly, že se jim díky nabytým znalostem zvýšil sociální status i v jejich vlastních rodinách.

SDRUŽENÍ ASSOCIATION
PRO INTEGRACI FOR INTEGRATION
A MIGRACI AND MIGRATION

NADACE
OPEN SOCIETY FUND
PRAHA

Zajímavá je pak činnost neziskové dobrovolnické **organizace MiRA**, která se zaměřuje na genderovou rovnost a na práva žen z minoritních skupin a na usnadnění jejich integrace do norské společnosti. Poskytuje bezplatnou právní pomoc, call-linku a návštěvnické centrum. Tato organizace založila speciální centrum pro ženy (*MiRA Resource Center for Refugee and Immigrant Women*). Centrum bylo založeno skupinou migrantek a uprchlic, které spolu dříve pracovaly v organizaci *Foreign Women's Group*. Ta vznikla již v roce 1979 a byla první organizací svého druhu zaměřenou na pomoc migrantkám a uprchlicím v Norsku.

Další norská organizace **FOKUS – Forum for Women a Development** cílí na osvětu a zlepšení situace žen v ekonomické, sociální a politické oblasti na mezinárodní úrovni. Sdružuje 66 ženských organizací a komisí působících v politických a obchodních uniích a humanitárních, rozvojových a podpůrných organizacích. Organizace Fokus vznikla v roce 1995 jako sjednocující platforma pro norské ženské organizace. Je podporována Norskou agenturou pro rozvoj (NORAD) a ministerstvem zahraničních věcí (UD). Patronkou organizace je Její královská Výsost korunní princezna Mette-Marit.

6. Další příklady dobré praxe

Kromě výše uvedených projektů a činností stojí za speciální zmínku i další aktivity, které můžeme označit za **příklady dobré praxe**. Patří sem i **projekt PLACE - Public Libraries, Arenas for Citizenship** (srpen 2007 - duben 2012), který zkoumal roli knihoven jako prostoru pro setkávání a komunikaci v multikulturní společnosti. Rozhovory se ženami z Kurdistanu, Iránu a Afghánistánu ukázaly, že knihovna se pro tyto ženy stala důležitým místem pro setkávání, navazování nových sociálních kontaktů a zdrojem informací. Většina žen si představovala knihovnu jako knihovny v zemi jejich původu, tj. relativně málo dostupné místo, kde je striktně zakázáno mluvit a jediným zdrojem informací je pár knih. Čím více začaly migrantky knihovny navštěvovat, tím více se měnil jejich názor na jejich využití. Postupně začaly knihovny používat spolu se svými rodinami, jako místo pro trávení volného času, práci, studium a setkávání. Návštěva knihoven slouží tak jako významné místo pro integraci do norské majoritní společnosti, pro vzdělání a školení v rámci kurzů poskytovaných přímo knihovnou, ale i jako zdroj informací o norských zvycích a tradicích a zároveň jako místo pro udržování kontaktů s vlastní kulturou. V této souvislosti je zajímavá i **role knihoven pro udržování kontaktů s vlastní kulturou**. Knihovna tak slouží jako informační centra o událostech v zemích původu, jako vzdělávací centrum, kde se mohou dozvědět nové poznatky o zemi svého původu, jako kulturní centrum, kde mohou číst knihy a časopisy v mateřském jazyce, i jako sociální centrum pro setkávání s přáteli a rodinou, a to jak fyzicky, tak virtuálně skrze internet.

Další dvouletý projekt vedl ke vzniku a realizaci **kavárny Mermaid** v norském pobřežním městečku Skjargardshallen v Langesund. Projekt byl určený původně pro šest nezaměstnaných migrantek a jeho cílem bylo vytvořit multikulturní prostředí, ve kterém by se ženy scházely, naučily se připravovat kávu a vést kavárnu a tím získaly pozitivní pracovní zkušenosti, posílily své možnosti na trhu práce, zlepšily si jazykové schopnosti a integrovaly se do společnosti. Součástí projektu byly také sportovní aktivity (pěší turistika, plavání a venkovní aktivity) pro posílení kondice a zdraví migrantek a navázání a upevnění dalších sociálních kontaktů. Projekt se stal velice úspěšným a kavárna Mermaid je oblíbeným místem setkávání i pravidelných obědů. Migrantky, které v kavárně pracují, jsou hrdé na svoji práci a potkáváním s rodilými mluvčími si zdokonalily svou norštinu. Na konci každého pracovního dne ženy navštěvují učitelé norštiny a pomáhají jim v dalším studiu norštiny. Migrantky si vyzkoušely různé sportovní aktivity (nordic walking, plavání, lezení na umělou stěnu) a mezi nejoblíbenější patřilo posilování v posilovně. Některé z žen, které se zúčastnily tohoto projektu, našly brigádu nebo práci na plný úvazek. Ženy získaly nové sebevědomí a pracovní zkušenosti a zlepšil se jim jejich fyzický i psychický stav.

Jiným příkladem dobré praxe jsou vzájemně provázané projekty Top 10, PAWA a Zomradé Women's Project. **Projekt Top 10** z roku 2004 je založen na myšlence zviditelnit první generaci imigrantů v Norsku a vybrat 10 nejlepších žen a mužů, kteří za daný rok dosáhli úspěchu ve vedoucí pozici v norském pracovním, sociálním a/nebo kulturním životě. Smyslem je ukázat cestu k úspěchu a vytvořit vzory z lidí, pocházejících z mezinárodního prostředí, kteří uspěli v Norsku. V roce 2014 se jednou z Top 10 žen stala Antoinette Botti (55 let) z Pobřeží slonoviny, která založila v Norsku v roce 2012 firmu Ging AS na výrobu nápojů ze zázvoru. Základem jejího úspěchu byl rodinný recept na výrobu zázvorového nápoje, který se v rodině předával po generace. Antoinette se dlouhodobě angažuje v organizacích zaměřených na kulturní integraci. V roce 2004 založila **organizaci PAWA (Pan African Women's Association)** – platformu pro migrantky s africkými kořeny s cílem usnadnit jim integraci do norské společnosti. Firma Ging AS je úzce propojená s dalším projektem Antoinetty **Zomadré Women's Project**, jenž se soustředí na pomoc ženám v Pobřeží slonoviny. Ta spočívá v poskytnutí vzdělávání a poskytnutí zdroje obživy. Cílem je pěstovat zázvor pro Ging nápoje v souladu s organickým zemědělstvím na farmách na Pobřeží slonoviny, kde by pracovaly ženy z vesnic, poté co by prošly školením. V současné době probíhá fundraising pro realizaci tohoto projektu. Dalším cílem projektu je podporovat a informovat norské zákazníky o této iniciativě a vychovat tak sociálně uvědomělé spotřebitele.

7. Shrnutí

Cílem norské státní politiky integrace je, aby se migranti a migrantky staly rovnocennou součástí norské společnosti a vytvořili si k ní pocit sounáležitosti. Hlavním předpokladem pro dosažení těchto cílů je znalost norštiny a seznámení se s kulturním a sociálním uspořádáním norské společnosti. Od roku 2005 má povinnost zúčastnit se kurzů norštiny a kurzu norských sociálních studií každá osoba do 55 let. Pro osoby nad 55 let je účast na těchto kurzech dobrovolná. Více jak polovinu účastníků těchto kurzů tvoří ženy.

Skupina migrantek je heterogenní stejně tak jako zbytek migrantské populace a **potřeby jednotlivých žen se liší v závislosti na zdravotním a psychickém stavu**, v souvislosti s tím, zda mají v Norsku rodinu či přátele, kteří by se o ně mohli v případě potřeby postarat nebo zda jsou odkázány zcela samy na sebe a zda umějí norský či nikoliv. Zejména migrantky ve vyšším středním a seniorském věku jsou v Norsku marginalizovanou skupinou, které není prozatím věnováno příliš mnoho pozornosti ani ze strany státu, ani ze strany společnosti. V posledních letech vzniklo několik výzkumů, které se snaží zmapovat postavení, potřeby, kvalitu života, sociální vazby, dostupnost služeb a zdraví migrantek nebo i seniorů a senierek z řad příchozích, ale pohybují se spíše v obecnější rovině.

Pokud jde o problematiku domácího násilí, norská zkušenost ukazuje, že **pro řešení problematiky partnerského násilí je nutné obětem poskytnout stabilní pobytový titul**, což jim umožní z násilného vztahu odejít. Norská právní úprava si v tomto směru prošla vývojem, který ukazuje, že je pro ochranu obětí domácího násilí je nutné zakotvit právo získat nezávislý pobytový titul a pouze možnost na základě správního uvážení není dostatečná.

Norská právní úprava řízení o udělení mezinárodní ochrany se v některých aspektech výrazně liší od česká, především je **vyspělejší z hlediska postavení zranitelných skupin a nabízí více možností pro efektivní spolupráci NNO a orgánů státní správy**. Také integrace osob s mezinárodní ochranou je v Norsku výrazně odlišná od situace v ČR a je poměrně obtížné oba systémy porovnávat. **Klíčovým aktérem integrace v Norsku je obec či město**, tedy integrace je organizována a zajišťována místními komunitami na lokální úrovni. Obce jsou pak zodpovědné za zajištění základních potřeb těchto osob, k čemuž zaměstnávají sociální pracovníky, kteří klienty procesem integrace provádějí a podporují je. Uprchlíci tak nevyhledávají specifické služby určené pro ně, ale společně s ostatními obyvateli navštěvují místní úřady a řeší své záležitosti zde.

Významnou roli v integraci migrantek sehrávají dobrovolnické organizace, které vytvářejí různé sociální, kulturní události, vzdělávací a další aktivity a prostor, kde se mohou tyto ženy scházet a aktivně se zapojit do sociálních činností a vzdělávacích aktivit, které jim mohou pomoci získat potřebné vzdělání a praxi a zvýšit tak jejich možnosti na trhu práce a v integraci do norské společnosti. Zároveň také mají příležitost vybudovat si sociální život i vně rodiny a domova a získat informace o dění ve společnosti, což příznivě ovlivňuje jejich zdravotní i psychický stav a zvyšuje kvalitu jejich života.

V posledních letech bylo **realizováno několik projektů zaměřených na sociální inkluzi migrantek**, které podporují ženy v budování sociálních sítí a kontaktů i vně jejich komunity a mimo jiné také v aktivním životě ve stáří. Tyto organizace jsou příkladem dobré praxe a zdrojem inspirace pro budoucí aktivity zaměřené na migrantky usazující se v ČR.

Zpracovaly:

Magda Faltová, Eva Čech Valentová, Pavla Hradečná

www.migrace.com, valentova@refug.cz